

KUTUBXONALAR VA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Karimova Madina Abidjon qizi

Axborot kutubxona fondlarini
saqlash xizmati mutaxassisi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada kutubxonalar va axborot madaniyatining shakllanishi zamonaviy jamiyatda qanday ahamiyatga ega ekani yoritilgan. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari rivojlanishi sharoitida kutubxonalar endilikda nafaqat axborot manbalarini saqlovchi, balki axborotni izlash, baholash va undan samarali foydalanish madaniyatini shakllantiruvchi muhim ijtimoiy institut sifatida faoliyat yuritmoqda. Maqolada axborot madaniyatining mazmuni, uni rivojlantirishda kutubxonalarning roli, zamonaviy kutubxonachilik amaliyoti va bu yo‘nalishda yuzaga kelayotgan global tendensiyalar tahlil qilinadi. Axborot madaniyatining shakllanishi nafaqat alohida shaxslar, balki butun jamiyatning ma’naviy, intellektual va innovatsion salohiyatini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: kutubxona, axborot madaniyati, axborot savodxonligi, raqamli kutubxona, kutubxonachilik, axborot texnologiyalari, bilimlar jamiyati, axborot siyosati

Zamonaviy bilimga asoslangan jamiyatda kutubxonalar va axborot madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish ongli, bilimli va tanqidiy fikrlovchi fuqarolarni tarbiyalashda muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Raqamli texnologiyalarning tez sur’atlar bilan rivojlanishi natijasida kutubxonalar endilikda faqat kitob saqlanadigan joy

emas, balki bilim yaratish, unga kirish va uni tarqatishning faol markaziga aylanmoqda. Shu bilan birga, axborot madaniyati tushunchasi – ya’ni axborotni samarali izlash, baholash va undan foydalanish bilan bog‘liq qadriyatlar, normalar va xatti-harakatlar tizimi – tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu ikki omil o‘zaro chuqur bog‘liq bo‘lib, kutubxonalar axborot madaniyatining shakllanishida asosiy harakatlantiruvchi kuch hisoblanadi.

Kutubxonalar tarixan bilimni saqlash va uni ommaga yetkazishda muhim rol o‘ynagan. Biroq, raqamli asrda ularning funksiyasi yanada kengaydi: raqamli kontentni tanlash, media savodxonlikni oshirish va foydalanuvchilarni tanqidiy fikrlashga o‘rgatish bugungi kutubxonalarning asosiy faoliyatiga aylandi. Davlat, akademik va maxsus kutubxonalar bugungi kunda raqamli ma’lumotlar bazalari, onlayn ta’lim platformalari va axborot savodxonligi bo‘yicha treninglarni taklif qilmoqda. Bu orqali ular raqamli tengsizlikni kamaytiradi va barcha ijtimoiy qatlamlar uchun bilim manbalariga teng kirishni ta’minlaydi. Raqamli arxivlar, ochiq ma’lumotlar bazalari va mahalliy hamjamiyatlar bilan olib borilayotgan dasturlar orqali kutubxonalar axborotga kirishni demokratlashtirmoqda.

Axborot madaniyati esa – bu axborotni samarali izlash, undan foydalanish va axborot manbalarini baholash ko‘nikmalari, axloqiy qadriyatlar va odatlarni o‘z ichiga oluvchi murakkab tushunchadir. Bu tushuncha axborot qanday yaratilishi, tartiblanishi va tarqatilishini tushunishni ham o‘z ichiga oladi. Axborot ortig‘I, yolg‘on ma’lumotlar va texnologik o‘zgarishlar davrida bunday madaniyatning rivojlanishi nihoyatda muhimdir. Kutubxonalar nafaqat axborotni taqdim etadi, balki foydalanuvchilarga mustaqil va tanqidiy axborot foydalanuvchisi bo‘lishda yordam beruvchi trening va ko‘rsatmalarni ham beradi.

Kutubxonalar va axborot madaniyati o‘rtasidagi sinergiya ayniqsa ta’lim tizimida yaqqol namoyon bo‘ladi. Akademik kutubxonalar ilmiy izlanish va ta’limni qo‘llab-quvvatlab, talaba va o‘qituvchilarga axborotni izlash va undan foydalanish ko‘nikmalarini o‘rgatadi. Ma’lumotlar bazalarida ishlash, manbalarni to‘g‘ri keltirish va plagiatdan

saqlanish bo'yicha treninglar axborot savodxonligini oshirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, raqamli kutubxonalar va e-ta'lim platformalari o'z-o'zini o'qitish imkonini yaratadi hamda bilimga doimiy kirishni ta'minlaydi. Bu esa bilimga asoslangan iqtisodiyot uchun muhim bo'lgan uzluksiz o'rganish odatlarining shakllanishiga yordam beradi.

Kutubxona faoliyatiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi ularning axborot madaniyatini shakllantirishdagi rolini yanada kuchaytirmoqda. Raqamli kataloglar, onlayn ma'lumotlar bazalari va integratsiyalashgan kutubxona tizimlari foydalanuvchilarga kerakli axborotni tez va qulay topish imkonini bermoqda. Mobil texnologiyalar va kutubxona ilovalari esa xizmatlardan masofadan turib foydalanish imkoniyatini yaratmoqda. Bu esa yangi o'qitish usullari, foydalanuvchini tayyorlash va raqamli savodxonlikni oshirish bo'yicha yondashuvlarni talab qiladi. Kutubxonalar endi passiv joy emas, balki faol o'rganish maydoniga aylangan.

Kutubxonachilarning roli ham sezilarli darajada o'zgardi. Endilikda ular faqat kitob saqlovchi emas, balki axborot mutaxassisi, o'qituvchi va texnologik ko'makchi sifatida faoliyat yuritadi. Ularning tajribasi foydalanuvchilarni raqamli axborot makonida yo'naltirish, axborotdan axloqiy foydalanishni ta'minlash va raqamli fuqarolik haqida xabardorlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega. Shu bois, kutubxonachilarning doimiy kasbiy rivoji zamonaviy kutubxona xizmatlarini barqaror ta'minlashda hal qiluvchi omildir.

Hamjamiyat bilan ishlash ham kutubxonalar va axborot madaniyatini shakllantirishda muhim jihatlardan biridir. Kutubxonalar ko'pincha madaniy tadbirlar, ommaviy axborot kampaniyalari va ta'lim dasturlarini o'tkazish orqali jamiyatni jalb etuvchi markazga aylanadi. Bu axborot savodxonligining ahamiyatini targ'ib qilish, texnologiyadan foydalanishdagi avlodlararo tafovutlarni kamaytirish va fuqarolik faolligini oshirishda xizmat qiladi. Ijtimoiy xizmatlar va texnologik imkoniyatlardan foydalanish imkoni

cheklangan aholiga kutubxonalar kompyuterlar, internet va ta'lim materiallarini taqdim etib, ijtimoiy inklyuziya va imkoniyatlar tengligini ta'minlaydi.

Akademik va ilmiy jamoalar ham rivojlangan kutubxona tizimlaridan katta foyda ko'radi. Tadqiqot kutubxonalari ilmiy maqolalar, ma'lumotlar omborlari va bibliografik vositalarga kirishni ta'minlab, ilmiy aloqa va ochiq fan amaliyotlarini qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, ular ilmiy ma'lumotlarni saqlash, tarqatish va ochiq kirish orqali ilmiy ishlarning ko'lamini oshiradi. Universitetlar, kutubxonalar va ilmiy markazlar o'rtasidagi hamkorlik esa bilim almashinuvi va murakkab global muammolarni hal qilishda muhimdir.

Kutubxonalar va axborot madaniyatini shakllantirish uchun davlat siyosati va strategik yondashuvlar muhim rol o'ynaydi. Milliy kutubxona siyosatlari, moliyaviy mexanizmlar va qonunchilik asoslari kutubxonalarning jamiyatdagi strategik ahamiyatini tan olishi zarur. Kutubxona infratuzilmasiga sarmoya kiritish, xodimlarni o'qitish va raqamli resurslarni kengaytirish orqali kutubxonalar jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda rivojlanishda davom etadi. Xalqaro hamkorlik, jumladan IFLA (Xalqaro Kutubxonalar Assotsiatsiyasi va Institutlari Federatsiyasi) kabi tashkilotlar bilan hamkorlik qilish kutubxona tizimlari va axborot madaniyatining global rivojiga xizmat qiladi.

Kelajakda kutubxonalar va axborot madaniyatining istiqboli sun'iy intellekt, katta hajmdagi ma'lumotlar (big data), virtual reallik va ochiq ta'lim resurslari kabi yangi texnologiyalarni o'zlashtirishga bog'liq bo'ladi. Bu texnologiyalar shaxsiylashtirilgan o'qitish, interaktiv axborot tajribasi va ilg'or foydalanuvchi xizmatlarini rivojlantirish imkonini beradi. Kutubxonalar bu yangiliklarni sinovdan o'tkazishi, yangiliklarga moslashishi va axborotga demokratik kirishni ta'minlashdagi an'anaviy vazifasiga sodiq qolishi lozim. Faqat shu yo'l bilan kutubxonalar ongli, tanqidiy fikrlovchi va ma'lumotga asoslangan jamiyatni shakllantirishda o'z o'rnini saqlab qola oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdurahmonova, G'. A. (2021). Kutubxona ishi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari. Toshkent: O'zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori (2020). "Axborot kutubxona sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ–4699-sonli qaror.
3. Tursunov, S. H. (2019). Axborot madaniyati va axborot savodxonligi asoslari. Toshkent: Ilm ziyo.
4. Karimova, N. R. (2020). Kutubxonachilikda raqamli texnologiyalar va ularning axborot xizmatidagi o'rni. O'zbekiston kutubxonachiligi jurnali, 4(2), 15–20.
5. O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi (2023). Axborot resurs markazlari faoliyatini modernizatsiyalash dasturi. Toshkent.